

Олексій Роготченко

Доктор мистецтвознавства, професор, головний науковий співробітник відділу теорії та історії культури, Інститут проблем сучасного мистецтва Національної академії мистецтв України

e-mail: rogotchenko2007@ukr.net | orcid.org/0000-0003-4631-8260

Oleksii Rohotchenko

Doctor of Art Studies, Chief Research Fellow, Department of Theory and History of Culture, Modern Art Research Institute of the National Academy of Arts of Ukraine

Олександр Крюк

Викладач кафедри образотворчого мистецтва, Київський університет імені Бориса Грінченка

e-mail: o.kriuk@kubg.edu.ua | orcid.org/0000-0001-8908-7090

Oleksandr Kriuk

Teacher, Department of Fine Arts, Borys Grinchenko Kyiv University

Іван Віцько — знаний новатор формотворення і декорування фарфору України

Ivan Vitsko: A Well-Known Ukrainian Innovator of Porcelain Shaping and Decorating

Анотація. Художня кераміка України другої половини ХХ — початку ХХІ століть позначена синтезом традицій народного мистецтва та інноваційних технологічних здобутків. Визначено, що у період стрімких політичних і соціокультурних змін відбувалися й трансформації декоративно-прикладного мистецтва, зокрема тонкої кераміки. Виявлено, що однією з ключових персоналій, яка збагатила вітчизняний фарфор, був Іван Михайлович Віцько. Нині необхідно розкрити культурну спадщину майстра, джерела інспірації його творчих пошуків і експериментів у виробництві тонкостінних творів.

Ключові слова: тонка кераміка, фарфор, декоративно-прикладне мистецтво, Україна, друга половина ХХ — початок ХХІ століть.

Постановка проблеми. Вагому роль у розвитку і збагаченні художньої кераміки України другої половини ХХ — початку ХХІ століття мала діяльність митця-кераміста Івана Віцька, який був відомий своїми сміливими експериментами з формотворенням та техніками декорування. Вирізнявся він і унікальним вмінням поєднувати традиційні мотиви народної художньої кераміки та інноваційні способи оформлення виробів. Крім того, твори І. Віцька втілювали синтез гармонії естетичних і утилітарних характеристик тонкостінного посуду. Тому цілком зрозуміло, що його здобутки і вплив на мистецтво вітчизняного фарфору є цінними для декоративно-прикладного мистецтва України. Залишається актуальним висвітлення і виявлення основних віх діяльності знаного кераміста та виявлення джерел інспірації стилістичних рішень дизайну столових сервізів, виконаних у період 1960–1980-х років.

Аналіз досліджень і публікацій. Сьогодні існує чимала кількість розвідок зарубіжних і вітчизняних науковців, які розглядали творчість Івана Михайловича Віцька. Утім, більшість інформації є вузько сфокусованою, здебільшого на його біографії або репрезентації його спадщини у контексті діяльності Полтавського фарфорового заводу. З цієї причини виникає необхідність розкрити тонкощі мистецького спадку художника, визначити основні аспекти, які зумовили його новаторство у формоутворенні і декоруванні фарфорового посуду періоду другої половини ХІХ — початку ХХ століть.

Безумовно, вартє уваги дослідження доктора мистецтвознавства О. Шкільної, в якому авторка охоплює, крім хронології життєвого шляху митця, його технологічні інновації у продукуванні кераміки та її значення на тлі українського та європейського мистецтва. Стислий життєпис майстра містять окремі публікації В. Ханка, які репрезентовані у періодиці та довідкових словниках, присвячених мистецтву Полтавщини. Унаочнюють художній спадок Івана Михайловича й окремі каталоги фарфору-фаянсу України, зокрема 1983 року видання — про творчість Івана Віцька, та 1989 року видання, в якому описано здобутки провідних керамістів і художників Полтавського фарфорового заводу.

Попри змістовність окреслених літературних джерел, у характеристиці творчої діяльності і спадщини майстра залишають незаповнені інформативні ніші. У зв'язку з цим виникає необхідність поглиблення низки питань, зокрема виявлення основних аспектів новаторства у підході І. Віцька до декорування фарфору.

Мета і завдання статті полягають у розкритті джерел інспірації нетривіальних технологічних і художніх рис тонкостінних виробів Івана Михайловича Віцька, визначенні специфіки формотворення і декорування фарфору майстра.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вагомість постаті Івана Михайловича Віцька у вітчизняному декоративно-прикладному мистецтві важко переоцінити. Знаний майстер фарфору другої половини ХХ — початку ХХІ століть був

членом Національної спілки художників (1961), народним художником України (1996), Лауреатом премії ім. К. Білокур (2004). Щоб осягнути багатогранність його таланту і зрозуміти значущість пошуків-відкриттів у мистецтві тонкої кераміки, слід окреслити окремі періоди його творчості й життя.

Так, уже з раннього дитинства майбутньому майстру були притаманні захоплення живописом і хист до малювання. Справжнє зацікавлення керамічним ремеслом зародилося завдяки спогляданню за діяльністю місцевого умільця Степана, який віртуозно і швидко міг виконати глиняний глечик чи макітру. Спостереження юного І. Віцька спонукали до захоплення декоративно-прикладним мистецтвом. І хоча освітній шлях І. Віцько розпочався з іншої спеціалізації, вже на останньому році навчання завдяки своїм початковим художнім вмінням він вдало перевівся до Кременчуцького ремісничого художнього училища.

У цьому закладі майбутній новатор-керамік не тільки примножував своє захоплення означеними видом мистецтва, а й опанував основи технологій виконання виробів і способів їхнього оформлення. Саме у цьому училищі, на штукатурно-декоративному відділі, І. Віцько вивчив методи застосування фарб і покриттів. Ази ремесла уможливили подальший вступ у Миргородський керамічний технікум для продовження шляху розширення знань і вдосконалення вмінь у окресленій галузі [1, с. 9].

Попри те, що в цей проміжок часу в Миргородському технікумі проводився набір тільки на другий курс, здібному юнаку посміхнулася удача — прийняти на навчання до означеного закладу допоміг тодішній директор, Іван Никанорович Лук'яненко. Так І. Віцько, склавши всі іспити, був успішно переведений на другий курс. Надалі у процесі навчання вагомому роль у формуванні особистості митця мав тогочасний видатний кераміст і викладач Миргорода Микола Миколайович Писанко [8]. На останнього І. Віцько взурався у творчій діяльності, збагачував й удосконалював досягнення наставника у мистецтві фарфору, а згодом наслідував і у викладанні.

Загалом, під час навчання Іван Віцько осягнув теорію і практику орнаментів і шрифтів, вивчав загальну історію мистецтва і розширював своє бачення дизайну. Таким чином, він увібрив усі знання й навички, яких навчали у керамічному технікумі і які вже за кілька років проявилися у його ранніх роботах.

Працюючи технологом з оформлення фарфорових виробів на Баранівському фарфоровому заводі, митець продовжував мистецьку освіту у Львівському інституті декоративного та прикладного мистецтва. Там він проходив навчання під керівництвом таких видатних майстрів своєї справи, як В. Манастирський, І. Севера, І. Скобало.

Крім оволодіння і поглиблення академічного професійного підґрунтя, у цей проміжок часу Іван Віцько захопився традиційним мистецтвом Гуцульщини. Краєвиди Західної України, розписані кахлі і керамічний посуд, місцева орнаментика у майбутньому надихнуть його на оригінальні дизайнерські рішення виробів [5; 7; 9]. Так, одним із ранніх творів був чайний сервіз, який виставляли на експозиції в Києві і який отримав срібну медаль ВДНГ (1958).

Ранні новаторські вироби автор створив ще під час навчання у Львівському інституті декоративного та прикладного мистецтва. Частина з них вдало охарактеризовує у своїй публікації «Пам'яті славетного майстра українського фарфору, Народного художника України Івана Михайловича Віцька» О. Школьна, зокрема чайний сервіз «Антонівка» (1958), чайно-кавово-столовий гарнітур «Баранівка-58» (1958), сервіз «Соняшники» (1959) [8; 9].

Перший згаданий комплект успішно демонстрували на міжнародних виставках у Нью-Йорку, Марселі, Брюсселі. Натомість останній згаданий сервіз є втіленням довершеності форм, гармонійної комбінації рослинних мотивів, лаконічних орнаментальних пaskів і вишуканих золочених елементів. Ці характеристики і досі вирізняють цей набір в експозиції Національного музею декоративного мистецтва України.

Проте найяскравіше відобразилися нетривіальні уміння володіння матеріалом і сучасні погляди Івана Михайловича під час перебування на Полтавському фарфоровому заводі [2]. Вже з досвідом роботи на Баранівці майстра було запрошено на нове підприємство. Саме у продукуванні фарфору означеного осередку виявилася уся багатогранність митця-кераміста І. Віцька.

Взорування на досягнення формотворення європейських тонкостінних виробів, унікальне адаптування й модернізація рослинної, антропоморфної і орнітоморфної орнаментики, захоплення українськими традиційними мотивами були характерні для фарфору роботи І. Віцька [4].

Натомість використання удосконалених і абсолютно нових технік декорування підглазурними солями, «кракле» із золотом, сірого люстру з кракелюрами, впровадження складних деколей із застосуванням золота підняли твори І. Віцька на новий новаторський щабель у царині вітчизняного декоративно-прикладного мистецтва.

Нетривіальне рішення складних форм і способів їхнього оздоблення демонструють вазы майстра 1967–1972 років. Оригінальність виробів полягає в тому, що риси посудин тяжіли до фарфорового і металевого посуду європейського походження за силуетом, проте цілісний образ був суто народним витвором мистецтва. Довершеність ємностей доповнює гармонійно вписане декорування із зображенням пшениці, якому притаманна орнаментальна геометризованість [3; 6]. Авторську манеру І. Віцька репрезентує й використання вишуканої деколі з золотом.

Оригінальний погляд майстра втілює й знаний фарфоровий сервіз для галушок 1972 року. Цей набір є перлиною його творчості, оскільки поєднує у собі утилітарність кожного предмета, продуманість формотворення і унікальність дизайну. Останній вдало транслює і синтезує європейські та українські тенденції оформлення фарфору другої половини ХХ століття [3].

Так, означений сервіз для галушок складається з 18 традиційних предметів. Серед них такі складові, як макітра для галушок з накривкою, чотири ємності для спецій, одна велика та шість маленьких посудин для сметани, порційні миски для галушок. Усі предмети описаного сервізу репрезентовані витонченими збалансованими формами білосніжного фарфору, які немов апелюють до досягнень провідних мануфактур Австрії й Англії. Окрасою набору є декорування золотом, яке центричним вінцем довершує унікальний комплект.

Натомість декоративні блюда 1988 року «3 павичем» і «Синій птах» є сучасною реплікою традиційного українського орнаменту. Класичний мотив орнітоморфних і рослинних зображень вдало трансформований в обрисах нової тонкостінної ємності. Збагачує образ всього сервізу обраний автором гармонійний кобальтовий колорит.

Цікавим поєднанням ледь відчутних місцевих орнаментів і модерного дизайну посудин є сервіз для мокко (1982–1983). Декорування цього комплексу лише ледь апелює до побудови композицій візерунків Гуцульщини, натомість золочені елементи й ошатність форм є оновленим відходом до дизайну вітчизняного фарфору [3; 8].

Яскравим продовженням технологічних експериментів і нетривіального синтезу корпусів ємностей і оздоблення були твори «Золотистий» (1976); сервіз для галушок «Традиційний» (1967, 1972); набір чайників «Софія Київська» (1980, 1981, 1982); вази «Гуцули» (1962), «Колос» (1979), «Будівництво» (1982); композиції «Трипілля» (1998), «Каплички» (2000) [4].

Відомо, що крім художньої діяльності, І. Віцько займався й викладанням, зокрема у Миргородському керамічному технікумі, Полтавському педагогічному університеті та Полтавському технічному університеті. Завдяки цьому новаторські ідеї славетного митця-кераміста не замикалися тільки на його творчій спадщині, а й отримали поширення у проєктах фарфору-фаянсу його учнів.

Висновок. Таким чином, у період 1950–1980-х мистецтво кераміки України було збагачено здобутками провідного майстра фарфору Івана Михайловича Віцька. Митець виконував свої твори, ґрунтуючись на досягненнях європейських виробників порцеляни та художнього металу, взорувався на місцеві традиції орнаментики, вдало синтезував естетичні характеристики виробів і їхні функціональні можливості. Непересічні вміння І. Віцька були неодноразово відзначені низкою нагород, а твори постійно експонували на всесвітніх художніх виставках, деякі й сьогодні зберігаються у приватних і державних колекціях тонкостінної кераміки.

Вагомим технологічним досягненням І. Віцька було удосконалення методів декорування фарфору, зокрема з використанням підглазурних солей і впровадженням складних деколей із застосуванням золота. При цьому уточнюються різні джерела інспірації творчості видатного автора, серед яких — фарфор англійського, австрійського і французького походження, орнаментика кераміки Гуцульщини й краєвиди Західної України, наставницький вплив М. Писанка. Завдяки такому багатству й різноплановості взорування Івана Віцька він створив самобутні тонкостінні твори, які втілювали гармонію рис фарфорового посуду провідних європейських мануфактур і характеристики народного декоративно-прикладного мистецтва України, що репрезентувало новий рівень вітчизняного фарфору в Європі і світі.

Література

1. Віцько В. В. Життєвий і творчий шлях народного художника України Івана Михайловича Віцька. Дипломна робота. Полтава, 2005. 70 с.
2. Зіненко Т. М. «Порцеляновий слід» у житті і творчості художника Івана Віцька // Тези 73-ї наукової конференції професорів, викладачів, наукових працівників, аспірантів та студентів університету. 21 квітня — 13 травня 2021 р. / Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка». Полтава, 2021. Т. 2. С. 145–147.
3. Зіненко, Т. М. Полтавська школа художньої кераміки у культуротворчому становленні регіону: Досвід, реалії, перспективи // МІСТ: Мистецтво, історія, сучасність, теорія. 2010. Вип. 7. С. 52–55.
4. Кара-Васильєва, Т. В., Чегусова З. А. Декоративне мистецтво України ХХ століття: у пошуках «великого» стилю. Київ: Либідь, 2005. 280 с.
5. Ковальчук О. Народний художник України, майстер Українського фарфору. URL: <https://www.calameo.com/read/0062304712c5445e8d22a> (дата зверення: 15.09.23).
6. Ханко В. Віцько І. М. // Мистецтво України: енциклопедія: у 5 т. / редкол.: А. В. Кудрицький (відп. ред.) [та ін.]. Київ: «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 1995. Т. 1. С. 357.
7. Ханко В. Порцеляна Івана Віцька // Артания. 1996. № 2. С. 79.
8. Ханко В. Дух порцеляни Івана Віцька // Образотворче мистецтво. 2000. № 1/2. С. 92–93.
9. Школьна О. В. Пам'яті славетного майстра українського фарфору, Народного художника України Івана Михайловича Віцька // Праці Центру пам'яткознавства. Київ: Центр пам'яткознавства НАН України і УТОPIK, 2014. Вип. 26. С. 231–246.

References

- Kara-Vasylijeva, T. & Chehusova Z. (2005). *Dekoratyvne mystetstvo Ukrainy XX stolittia: u poshukakh "velykoho" styliu* [Decorative art of Ukraine of the 20th century: in search of a "major" style]. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].
- Khanko, V. (1995). Vitsko I. M. [Ivan Vitsko]. In *Mystetstvo Ukrainy: Entsyklopediia*, vol. 1 (p. 357). Kyiv: "Ukrainska entsyklopediia" im. M. P. Bazhana [in Ukrainian].
- Khanko, V. (1996). Portseliana Ivana Vitska. [Porcelain of Ivan Vitsko]. *Artaniya*, 2, 79 [in Ukrainian].
- Khanko, V. (2000). Dukh portseliany Ivana Vitska [The spirit of Ivan Vitsko's porcelain]. *Obrazotvorche mystetstvo*, 1/2, 92–93 [in Ukrainian].
- Kovalchuk, O. (2020). *Narodnyi khudozhnyk Ukrainy, maister Ukrainshkoho farforu* [People's Artist of Ukraine, the master

- of Ukrainian porcelain]. URL: <https://www.calameo.com/read/0062304712c5445e8d22a> [in Ukrainian].
- Shkolna, O. (2014). Pamiati slavetnoho maistra ukrainskoho farforu, Narodnoho khudozhnyka Ukrainy Ivana Mykhailovycha Vitska. [In memory of the famous master of Ukrainian porcelain, People's Artist of Ukraine Ivan Mykhailovych Vitsk]. *Pratsi Tsentru pamiatkoznavstva*, 26, 231–246 [in Ukrainian].
- Vitsko, V. (2005). *Zhyttievyyi i tvorchyyi shliakh narodnoho khudozhnyka Ukrainy Ivana Mykhailovycha Vitska* [Life and creative path of the People's Artist of Ukraine Ivan Mykhailovych Vitsko]. Poltava: (n. p.). [in Ukrainian].
- Zinenko, T. (2010). Poltavska shkola khudozhnoi keramiky u kulturotvorchoму stanovleni rehionu: Dosvid, realii, perspektyvy [Poltava School of Artistic Ceramics in the cultural formation of the region: Experience, realities, prospects]. *MIST: Mystetstvo, istoriia, suchasnist, teoriia*, 7, 52–55.
- Zinenko, T. "Portselianovyyi slid" u zhytti i tvorchosti khudozhnyka Ivana Vitska ["Porcelain mark" in the life and work of the artist Ivan Vitsko]. In *Tezy 73-yi naukovoï konferentsii profesoriv, vykladachiv, naukovykh pratsivnykiv, aspirantiv ta studentiv universytetu. 21 kvitnia — 13 travnia 2021 r.*, vol. 2 (pp. 145–147). Poltava: (n. p.) [in Ukrainian].

Rohotchenko O., Kriuk O.

Ivan Vitsko: A Well-Known Ukrainian Innovator of Porcelain Shaping and Decorating

Abstract. During the second half of the 20th century, art ceramics in Ukraine is characterized by a synthesis of tradition and innovative technological achievements. It was determined that during the period of rapid political and socio-cultural changes, the transformations of decorative and applied art, in particular the art of ceramics, occurred. Ivan Mykhailovych Vitsko was one of the key personalities enriching Ukrainian porcelain. Investigating his cultural heritage and his experiments in the production of porcelain attests the relevance of the issue. Among the main achievements of I. Vitsko are the use of improved and completely new techniques of decorating with underglaze salts, "crackle" with gold, gray chandelier of the "crackle" type, the introduction of complex decals with the use of gold raised the works of this master to a new level of quality. It was established that the artist performed his works based on the achievements of European porcelain manufacturers, looked up to local traditions of ornamentation, and successfully synthesized the aesthetic characteristics of the products and their functional potential. It was determined that the author's innovative works include a tea set (1958), a tea and coffee set "Baranivka-58" (1958), the sets "Sunflowers" (1959), "Golden" (1976), the set for galushky "Traditional" (1967, 1972), the set of teapots "Sofia of Kyiv" (1980, 1981, 1982), and vases (1967–1982).

The aim of the paper is to reveal the non-trivial technological and artistic features of the works of Ivan Mykhailovych Vitsko, created in the 1950s–1980s, and to determine the influence of his work on the general level of development of Ukrainian ceramic art.

Keywords: fine ceramics, porcelain, applied arts, Ukraine, the second half of the 20th and early 21st centuries.

Стаття надійшла до редакції 15.09.2023